

Sürdürülebilir Kentsel Gelişmenin Sağlanmasındaki Zorluklar: İstanbul Tarihi Yarımada'da Mekânsal Planlama ve Tarihi Çevre Koruma İlişkisi

Adem Erdem Erbaş

Kentleşme, ekonomik, toplumsal ve çevresel meseleleri içinde barındıran önemli bir olgudur. Bir nüfus birikiminden daha çok, kentsel kültür ve miras koruma bağlamında ele alınması gereken bir meseledir. Kültür odaklı dönüşüm, kültür mirasının korunması, kentsel peyzaj, kültürel değerler, kültürel çeşitlilik, kültürel miras hakkı gibi olgular bu meselenin tartışılmasında önemli odak noktalarını oluşturmaktadır (UN, 2016).

İstanbul'daki kentsel gelişmenin özellikle 1980 sonrasındaki gelişimi göz önünde alındığında, kentleşme dinamiklerinin kültürel mirasın korunması üzerinde baskı oluşturan son derece olumsuz örneklerin bulunduğu bilinmektedir (Erbaş, 2019). Bugün gelinen noktada sürdürülebilir bir kentsel gelişmenin sağlanabilmesi için kentin doğal ve kültürel yaşam kaynaklarının korunması, kullanılması ve geliştirilmesi önemli bir mesele olarak kentin gündemini belirlemektedir. Kentin korunması gerekli doğal ve kültürel yaşam kaynakları;

- Orman alanları,
- İçme suyu havzaları, dere havzaları, göl havzaları,
- Boğaziçi, Haliç ve Tarihi Yarımada'nın oluşturduğu "bütünleşik sit" (Çubuk,1993) alanıdır.

Özellikle kentleşme oranının büyüklüğü ile doğru orantılı olarak tarihi merkezin değişen anlamı, bütünleşik bir koruma anlayışının benimsenmesindeki zorunluluğun temel nedeni. Şehirselleşmenin oluşması ve tarihi merkez ile ticari merkezin birbirinden ayrılarak, uzmanlaşmış çok merkezli kentsel sisteme yönelik planlama yaklaşımları tarihsel geçmişi yüksek kentler için daha da önem arz etmektedir (Dökmeçi ve Berköz,1994; Erbaş ve Emre, 2020). Şehirselleşmenin gelişmesi, küreselleşmenin etkisiyle kentin çekiciliğini artırmak ve kentsel rekabeti sağlamak üzere büyük kentsel projelerin ağırlık kazanması çerçevesinde açıklanabilir. Küreselleşme ile birlikte kentler ve kentsel bölgeler ülkelerin önüne geçmeye başlamışlardır ve çoğu zaman bağlamdan kopuk sundukları kentsel projeler ile yarışmacı ortamda ön sırada

yer almaya çalışmaktadırlar (Harvey, 1999; Gunton, 2003; Savini ve Salet, 2017).

Kentsel projeler ölçeklerine göre üçe ayrılmaktadır (Borja ve Castell, 1997):

1. Büyük ölçekli projeler: Stratejik planlama yaklaşımı içinde ortaya çıkmıştır (Healey, 2004). Çoğunlukla kentlerin etki alanındaki bölgelerde, kent çevrelerinde yer almaktadır. Çok parçalı olan bu projelerin kentin diğer alanlarındaki proje ve dinamiklerle uyumlu olması, çevresine itici bir güç vermesi ve geleceğe yönelik sosyal, ekonomik ve kültürel hedeflerle ilişkili bir senaryosu olması gerekmektedir.

2. Orta ölçekli kentsel projeler: Eski liman, sanayi ve depolama alanları gibi kent içinde yer alan bölgelerde gerçekleşen projelerdir. Bu tür projelerin gerçekleştiği kentler genelde merkezin yenilendiği, yeni kentsel merkezlerin ve gelişme akslarının olduğu kentlerdir. Bu tür projeler mevcut altyapıyı güçlendirerek ve çevresel kaliteyi artırarak kente yeni merkezler kazandırabilirler. Bu projeler diğer tamamlayıcı özellik taşıyan projelerle uyumlu olmalıdır.

3. Küçük ölçekli projeler: Bu projeler genelde kent içinde kolay erişilebilen ve ayırt edici özgün bir kimliği olan alanlarda gerçekleşmektedir. Oteller, alışveriş merkezleri, iş merkezleri gibi özellikle tarihi binalara yeni fonksiyonlar yoluyla gerçekleştirilmektedirler. Stratejik değeri olan bu projeler çevresel kaliteyi bütünleştiren, kentin mevcut ve gelişme dinamiklerini güçlendiren ve kentin değerini artıran yapıdadır.

Bu çalışmada örnek alan olarak seçilen Tarihi Yarımada içindeki örnek saha incelemeleri, yukarıda bahsedilen proje türlerinden daha çok küçük ölçekli kentsel projeler tanımına girmektedir.

Tarihi Yarımada içinde örnek saha incelemesine konu edilen taşınmazların bulunduğu bölge kentsel, tarihi ve kentsel arkeolojik sit alanı olarak belirlenen alan sınırları içinde kalmaktadır. Bu nedenle sit alanı özelliklerini sadece tarihi referans noktaları ile değil, aynı zamanda alanın taşıdığı kentsel nitelikleri de göz önüne alarak bir bütünsellik içinde değerlendirmek gerekmektedir.

Eski İstanbul, Haliç girişinde, önemli bir doğal liman ağzında kurulmuş olan tarihi bir kenttir.

Bu çerçevede, mimari mirasın korunması konusunda yasal olarak uymamız gereken uluslararası sözleşmeler dışında, UNESCO, ICOMOS gibi kurumların koruma konusundaki ilke ve tüzükleri önemli yol gösterici olmaktadır. UNESCO’nun “Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolü konusunda Tavsiye” (Varşova-Nairobi, 1976) ile ICOMOS’un “Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü” (Washington Tüzüğü, 1987) kararında ve başka birçok uluslararası belgede ortaya konulduğu gibi, “tarihi kent ve kentsel alanların korunması” deyimi, tarihi kent ve kentsel alanların yasal koruma altına alınması, bakımı ve restorasyonu için gerekli adımların yanı sıra, geliştirilmeleri ve çağdaş yaşama katılmaları için gerekli uyarlamaları da kapsamaktadır. Buna göre, tarihi kentlerin ve kentsel alanların korunması meselesi, sürdürülebilir kentsel gelişmeyi sağlamadaki önemli zorluklardan birisi olarak mekânsal planlar ve tarihi çevre koruma ilişkisini çözümleyebilme aşamasında saklıdır (Ahunbay, 2016). Tarihi kent peyzajı kavramı önemli bir holistik yaklaşım sunmaktadır (Bandarin ve Oers, 2012).

Bu çalışma, ifade edilen zorlukların hangi planlama meseleleri çerçevesinde yoğunlaştığına dair bazı tartışmalar içermektedir. Çalışmada izlenen yöntem, literatür çalışması yanı sıra 2005 tarihinden bu yana, Tarihi Yarımada koru-

ma amaçlı imar planlarında, belli temalar çerçevesinde öne çıkan planlama zorluklarını, idari yargıdaki uyuşmazlıklar üzerinden eleştirel değerlendirmeler yapılmasına dayanmaktadır.

Tarihi Kent Merkezi Bağlamı ve İstanbul’da Tarihi Yarımada

Bizans döneminde, Haliç girişinde önemli bir doğal liman ağzında kurulmuş olan Byzantion, hem Eminönü hem de İstanbul’un ilk yerleşim alanlarından. İstanbul’un en eski yerleşim birimlerinden olan Eminönü ve Sirkeci’yle birleşen konumuyla bugünkü Fatih ilçesi şehrin geleneksel liman işlevinin odağı durumundadır. Bu eski kentin, bugünkü Topkapı Sarayı çevresi, Sarayburnu ve Sirkeci bölgesi olduğu tahmin edilmektedir. Sirkeci - Eminönü arasının liman olması, buranın önemli bir ticaret kenti olduğunun göstergesidir (Müller-Wiener, 2001). Osmanlı döneminde de tıpkı Bizans döneminde olduğu gibi önemli bir liman kenti ve ticaret kentiydi. 1453’te İstanbul’un fethinden sonra Osmanlı’nın en önemli mekânı bugün Sultanahmet Meydanı olarak bilinen ünlü Hipodrom ve at meydanıdır. Önemli tarihsel olayların cereyan ettiği bir bölgedir (Ortaylı, 1977). Ayrıca bölgenin yerleşme dokusunu yakından etkileyen önemli bir husus da bölgedeki yangınlar ve ardından yapılan imar hareketleri olmuştur.

Bu haliyle değerlendirildiğinde Tarihi Yarımada’nın Roma, Bizans, Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi eserlerinin bir arada bulunduğu, şehrin tarihsel kültürel açıdan en zengin dokusunu oluşturan bir alanda kaldığı görülebilecektir. Günümüzde İstanbul’un tarihi alanları UNESCO Dünya Miras Alanı statüsüne sahiptir. Artık eskiden mevcut olan yapılaşma düzeni ve arayışının, yok olanların yeniden yapımı ile elde edilmesi mümkün değildir. Yerleşmenin çok katmanlı yapısı içinde, koruma-kullanma dengesi gözetilerek yeni bir kentsel düzenin oluşturulması kaçınılmazdır.

İstanbul Çevre Düzeni Planlama Süreci ve Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı Çalışmaları

1/100.000 ölçekli İstanbul Metropoliyen Planı 15.06.2009 tarihinde kabul edilmiştir. İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu’nda nüfus öngörüsü ve sektörel dağılım arasında bir denge oluşturulması hedeflenmekte ve alt ölçekli planları yönlendirebilmesi açısından, İstanbul doğal ve yapay eşikler dikkate alınarak 10 alt bölgeye ayrılmaktadır (İBB, 2009). Önerilen alt bölgeler içinde nüfus ve istihdam dengesine dikkat

Kentin tarihi merkezi aynı zamanda geleneksel ticaretin en önemli mekânlarına ev sahipliği yapmaktadır.

çekilmekte, buna göre 6 no.lu alt bölgenin İstanbul’un merkezi niteliğine sahip olduğu belirtilmektedir. 6 no.lu alt bölge; yoğunluğu MİA fonksiyonlarını kapsayan Beşiktaş, Şişli, Beyoğlu, Eyüp, Fatih, Gaziosmanpaşa, Sultan-gazi, Bayrampaşa, Zeytinburnu ve Kâğıthane ilçelerini içine almaktadır. Bu ilçeler içinde yer alan Fatih ve Beyoğlu, geleneksel merkez olarak belirlenmektedir. Ancak toplumsal katılım ve müzakere süreçlerinin yeterince işletilmemesi, merkezi idarenin, çevre düzeni planı kararlarında yer almayan üst ölçekli yatırım kararları alması nedeniyle özellikle geleneksel merkez üzerinde büyük bir belirsizlik ve gelişme baskısı oluşmaktadır (Erbaş, 2014). Çok önemli bir referans alan olan tarihi çevrenin korunması, kullanılması ve gelecek kuşaklara aktarılması meselesi, üst ölçekli plan kararları ile merkezi idarenin yatırım kararları altında gelişme baskısına maruz kalmış, koruma amaçlı imar planları da daha çok bu çerçevede mekânsal müdahalelerde bulunmuştur.

Örnek Saha İncelemeleri

Tarihi Yarımada içinde farklı temsiliyetler kapsamında seçilen örnek alanlar, farklı mekânsal karakterlere sahip olmalarına karşın mekânsal planlama meseleleri açısından benzerlikler de sunmaktadır. Özellikle “yer” bağlamı üzerinden değerlendirildiğinde, mekânsal planlamanın “yer yapıcı” bir özelliği bulunması nedeniyle çalışmanın bu bölümünde hayatın olağan akışı içinden bazı örneklerin incelenmesi önemlidir. Yer bağlamı üzerinden mekânsal okumaların değeri özellikle planlamanın karar verme aşamasını doğrudan etkilemektedir. Sahaya inmeyen, kimi zaman sahadan kopuk bir mekânsal planlama sürecinin tarihi çevrenin korunması ve kullanılması arasındaki dengeyi geliştirme yönünde değil, değiştirme yönünde bozabileceği açıktır. Bu nedenle yer bağlamında kopuk neoliberal kentsel politikaların tarihi çevre üzerindeki etkileri, tarihi dokunun koruma kullanma ilişkisinden ziyade mekânın yeniden üretilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. (Brenner ve Theodore, 2005; Dinçer vd., 2009; Dinçer, 2011). Seçilen örnek konular, 2005, 2011, 2012 tasdik tarihli Tarihi Yarımada koruma amaçlı imar planları ile bu planlarda yapılan plan değişikliklerini içeren ve yargıda uyumsuzluk konusu edilen örneklerden seçilmiştir. Bu örnekler incelenirken mekânsal planlama açısından 11 ayrı mesele çerçevesinde gruplandırılmıştır. Örnek saha incelemeleri, yer bağlamı üzerinden yakın

çevre özellikleri, yürürlükteki koruma mevzuatı ile şehircilik ilkeleri, plan yapım yöntem ve teknikleri yönüyle yapılan inceleme ve değerlendirmeleri içermektedir.

Vakıf taşınmazlarının akar veya hayrat niteliklerine bakılmaksızın hazırlanan koruma amaçlı imar planı

Örnek seçilen taşınmaz maliki tarafından koruma amaçlı imar planları, planda verilen kütle çizimlerinin arka ve yan bahçe mesafeleri yönüyle taşınmazı kullanılamaz hale getirdiği, akar niteliğini zedelediği yönüyle, idari yargıda uyumsuzluk konusu edilmiştir.

İnceleme konusu taşınmaz, Eski İmaret Camii (11. yüzyıla tarihlenen Bizans Kilisesi) karşısında yer almaktadır. Taşınmazın bulunduğu alandaki kadastral düzen yangın sonunda oluşan parsellerden oluşmaktadır. Yangınlar sonucu oluşan yeni kadastral düzen nedeniyle bölgedeki mahalle dokusunu oluşturan ada düzeni farklılaşmıştır.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun 22. maddesine göre kamu kurum ve kuruluşlarınca koruma imar planlarını düzenlerken vakıf kültür varlıklarıyla ilgili hususlarda Vakıflar Genel Müdürlüğü görüşünü almaları gerekmektedir. Diğer yandan Vakıflar Yönetmeliği’nin 180. maddesine göre mazbut vakıflara ait taşınmazlarda akar niteliğini koruyacak şekilde imar düzenlemesi yapılır. Akar nitelikli vakıf taşınmazlara, imar planlarında yol, meydan, park, otopark, çocuk bahçesi, yeşil saha, cami, karakol, okul, resmi hizmet alanı, belediye hizmet alanı gibi akar niteliği olmayan fonksiyonlar verilmemelidir.

Bu kapsamda bölgeye imar planı ile yapılan müdahale, planlama alanı içindeki taşınmazların mekânsal olarak işlevlerini belirlemenin yanı sıra vakıflara ait taşınmazlarda, vakıf mevzuatı kapsamında bir değerlendirmenin yapılmasını gerektirmektedir. Ancak koruma amaçlı imar planlarında vakıf taşınmazları açısından bu nitelikte bir değerlendirme eksik ve hatalı olarak yapılmıştır.

Tarihi çevrede seçmecî ve taklit eski eser üretimi yönüyle yeniden yapım/ihya kararları

Tarihi Yarımada Kültür ve Tabiat Varlıkları Yeraltı ve Yerüstü Envanteri ile Mevcut ve Kayıp Eski Eser Envanteri çerçevesinde imar planında ihyası istenilen 99 adet camii, 57 adet tekke-medrese, 55 adet sivil mimarlık örneği olmak üzere toplamda 211 adet eser yönüyle, idari yargıda uyumsuzluk konusu edilmiştir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 5.11.1999 gün ve 660 sayılı “Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakımı ve Onarımları” konulu ilke kararı ile tanımlanan Yeniden Yapma (Rekonstrüksiyon) maddesi çerçevesinde kayıp eser ihyası konusunda izlenecek yöntem-kriterler belirlenmelidir. Buna göre koruma amaçlı imar planında benimsenen ve tescil kararı bulunmayan kayıp eser ihyasında değerlendirme kriterleri belirtilmektedir.

660 no.lu Yüksek Kurulu İlke Kararı çerçevesinde incelendiğinde, “kapsamlı restitüsyon etüdüne dayalı” bir uygulama öngörülmektedir. Bu nedenle bir yapının ihyasının yapılabilmesi için, elde bilgi, belge, fotoğraf, çizim vs. dokümanların oluşması gereklidir. Oysa 1/5000 ve 1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planlarında ihy edilebilecek eserlerin planda işlevleri ile birlikte gösterildiği, ancak elde yeterli bilgi ve belgesi olmayan eserlerin de ağırlıklı olarak donatı alanı kapsamında imar planlarında sosyal kültürel tesis alanı olarak işaretlendiği gözlenmektedir.

Günümüz koşullarında kültürel mirasa konu taşınmazların, konuşlandığı yerlerin çeşitli nedenlerle korunamadığı ve değiştirildiği bilinmektedir. Birçok çeşme ve caminin İstanbul içinde yerlerinin değiştirildiği, bunun için koruma envanterlerinde, mevcut yerinde ihyasına ilişkin bilgilerin yer aldığı bilinmektedir. Ancak burada hangi dönemin diğer dönemden önemli olduğu, diğer bir ifadeyle birçok dönemi içeren çok katmanlı kentsel dokuda hangi ölçütlere göre eserlerin ihyasına karar verileceği çok tartışmalı bir konudur (Ahunbay, 2017). Koruma amaçlı imar planlarında bu tartışmalı konuda, seçmeci bir yaklaşımla, yeterli envantere sahip olmayan eserler hem de asıl yerinden başka bir noktada ihy edilerek işlevlendirilmektedir.

Kentin tarihi merkezinde kentsel arkeolojik alanları oluşturan en önemli eserler, sarnıçlar gibi su yapıları ve su yollarıdır.

Tarihi çevrede kentsel arkeolojik ve tescilli yeraltı eseri bulunan taşınmazlarda yeni bina yapımı

Örnek seçilen taşınmaz maliki tarafından koruma amaçlı imar planları, planda verilen yapılaşma sınırlarının taşınmazın altında yer alan sarnıç sınırları ile örtüşmemesi yönüyle, idari yargıda uyumsuzluk konusu edilmiştir.

Örnek seçilen taşınmaz, Yerebatan Caddesi ile Ticarethane Sokak arasındaki alanda kalmaktadır. Taşınmazın da içinde kaldığı alanda, Roma, Bizans ve Osmanlı eserlerinin bir arada bulunduğu, şehrin tarihsel kültürel açıdan en zengin dokusunu oluşturan bir alanda yürüme mesafesi içinde kalmaktadır. Taşınmazın bir kısmı “Yerebatan Sarnıcı”nın üzerindeki yapılardan oluşmaktadır. Yerebatan Sarnıcının 542 yılında Bizans İmparatoru Justinyen tarafından At Meydanı’nın diğer tarafında bulunan Büyük Saray’ın su ihtiyacını karşılamak üzere yaptırıldığı bilinmektedir. Yerebatan Sarayı olarak adlandırılan sarnıç içten 145 metre uzunluğunda 65 metre genişliğindedir. Yaklaşık 9800 metrekarelik bir alanı kapsamaktadır. Her bir dizide 28 tane olmak üzere 12 sıra sütun tuğla kemerleri ve bunların desteklediği tonozları taşır. Toplam sayıları 336 olan sütunlardan 8’i kuzey bölümde örme kılıf içine alınmış, güneybatıda 37 sütun, etraflarını çeviren bir dolgu duvarın içinde kalmıştır. Taşınmaz “Korunması Gerekli Tescilli Yeraltı Eserleri Bulunan Ada İçi Boşluk Alanı” olarak plana işaretlenmiştir.

Tarihi çevrede yapı yüksekliklerinin sınırlandırılması

Örnek seçilen taşınmaz maliki tarafından 1977 tarihinde projesine göre yapıp 1979 tarihinde onay görmüş yaklaşık 40 yıllık bir yapının kayıtlarında yüksekliği 18,60 metre iken yüksekliğin 15,50 metre olarak belirlenmesi yönüyle koruma amaçlı imar planları idari yargıda uyumsuzluk konusu edilmiştir.

Örnek seçilen taşınmaz, Katip Kasım Mahallesi sınırları içinde, Güvenlik Caddesi ile Fabrika Sokak köşesinde yer almaktadır. Konum itibarıyla Yenikapı Marmaray istasyonu ve transfer merkezine yaklaşık 100 metre mesafede, Yenikapı İDO Feribot İskelesi’ne yaklaşık 500 metre, Aksaray tramvay durağı ve meydana yaklaşık 500 metre mesafede yürüme sınırları içinde kalmaktadır. Taşınmaz Yenikapı Marmaray İstasyonu çevresindeki gelişmelerden doğrudan etkilenmekte ve mevcutta taşınmaz altında Marmaray hattı geçmektedir.

Tarihi Yarımada’da yapı yükseklikleri, anıtsal nitelikli yapıların sahip oldukları topografya iliş-

kisi yönüyle planlarda düzenlenmiştir. Bu kapsamda, İstanbul'un ilk modern kent planı olarak kabul edilen Prost Planı; Suriçi bölgesinde silüet ve gabarilere ilişkin geliştirdiği +40 kotu uygulaması ile Tarihi Yarımada ve Boğaziçi silüetinin korunmasına yönelik ilk plan girişimidir. Prost Planı, İstanbul'un silüetini oluşturan kimlikli yapıların büyük ölçüde deniz seviyesinden 40 metre yükseklikte bulunduğunu belirlemiş ve Tarihi Yarımada'nın anıt yapılarla birlikte bir kimlik oluşturduğunu belirterek bu yapıların görünürlüğünü etkilemeyecek bir yapılaşma önermiştir (Angel, 1993). Bu plana göre deniz seviyesinden +40 m. yükseklikteki alanlarda en yüksek cephe yüksekliği 9,50 m. olarak belirlenmiş, yanında, yakınında korunması gerekli eski eser yapı var ise, onun yüksekliğinin aşılmaması prensibi benimsenmiştir. +40 kotu altında verilen irtifalarda da bu ilke dikkate alınmış, yapıların +40 kotu üzerinde kalan kısımlarının da 9,50 m.yi geçmemesi ilkesine uyulması gerekmektedir. Ancak mevcut koruma amaçlı imar planında, daha önce verilen ruhsat ve iskânlara göre yapılaşmasını tamamlamış yapıların yüksekliklerinin düşürülmesi konusunda herhangi bir uygulama aracı yer almamaktadır. Bu nedenle plan notlarına, plandaki konut ve ticaret alanlarında ilgili koruma kurulu kararı öncesi ruhsat ve iskânı alınmış veya turizm işletme belgesi alınmış alanlarda plandaki işlev gerçekleştirilinceye kadar faaliyete devam edilebileceği gibi istisnalar eklenmiştir.

Tarihi dokuda mevcut geleneksel taşınmazların tevhit edilerek daha büyük parseller oluşturulması

Örnek seçilen taşınmaz maliki tarafından koruma amaçlı imar planları, taşınmazla birlikte bitişik üç parselin tevhit yolu ile birleştirilmesi hususu idari yargıda uyuşmazlık konusu edilmiştir.

Balat semtinde Mürsel Paşa Caddesi'ne cepheli olan taşınmaz, ağırlıklı olarak konut dokusu içinde, Balat Ermeni Kilisesi gibi konut karakterini destekleyen dini tesis alanlarının bulunduğu bir bölgede yer almaktadır. 1929 tarihli Pervititch'in Balat haritalarında bir Sinagog alanı olduğu, bugün bu alanda, taşınmazın hemen komşuluğunda birtakım eski kalıntıların olduğu tespit edilmiştir. İstanbul'un Haliç kıyılarında var olan surların izleri takip edildiğinde, taşınmazın hemen kuzeyinde Balat'a giren Balat Kapısı Sokak'ın, adı üzerinde Balat Kapısı'nı oluşturmakta olup konum itibarıyla önemli tarihi dokuda, doku bütünlüğü içinde işlevini sür-

dürmektedir. 1/1000 ölçekli koruma amaçlı uygulama imar planında öngörülen yapılaşma düzeni ile binalar arasındaki sınırlar kaldırılmakta, kat adetleri artırılmakta, yeni cephe düzenleriyle sıra ev veya dizi karakterli blok biçimleri oluşturulmaktadır. Bir alanda yol, ada, parsel, yapı ilişkisini okuyabilmek önemli mekânsal referansları oluşturmaktadır. Ancak koruma amaçlı imar planı ile parseller tevhit edilerek içinde bulunduğu tarihsel dokunun sürekliliğini sağlayan referans öğeleri zedelenmektedir (Erbey ve Erbaş, 2017).

Tarihi doku içinde geleneksel yapı adaları içinde kalan açık alanların, aktif yeşil alan olarak düzenlenmesi

Örnek seçilen taşınmaz maliki tarafından koruma amaçlı imar planları, yapı adası ortasında konut bahçesi olarak kullanılan taşınmazın aktif yeşil alan olarak ayrılması yönüyle idari yargıda uyuşmazlık konusu edilmiştir.

İnceleme konusu alan Aksaray Vatan Caddesi'ne bağlanan Sofular Caddesi, Sofular Tekkesi Sokak üzerinde yapı adası içinde kalmaktadır. Taşınmaza Karakadı Sokak tarafından girilen Kurşuncu Çıkmazı Sokak ile erişim sağlanmaktadır. Söz konusu çıkmaz sokak, yapı adasının ortasına erişim sağlayan tek bağlantı yoludur. Adanın iç kısmı, taşınmazların arka bahçeleri olarak kullanılmaktadır.

1/1000 ölçekli koruma amaçlı uygulama imar planı ile oluşturulan yeşil alan, yapı adalarının arka kesiminde yapılaşmaya izin vermeyen bir açık alan oluşturulmak istenmektedir. Ancak taşınmazların park olarak işaretlenmesi ile birlikte toplumun tüm kesimlerine açık ve kamusal kullanımda olması beklenen bir park işlevinin sağlanması yerine getirilemeyecektir. "Yeşil

Geleneksel kent dokuları, geleneksel mahalle düzeni içinde yaşam sürmektedir.

alan” fonksiyonunda kalması ile, park alanının geometrisi, ulaşım bağlantıları, mevcut tescilli yapılar, park alanın işletilmesi, toplumun tüm kesimlerine açık olması mümkün olamayacağı gibi, konut alanlarının yaşam kalitesini etkileyen arka bahçe kullanımını ortadan kaldırmaktadır.

Ticaret, turizm işlevi bulunan tarihi merkezin konut alanı olarak düzenlenmesi

Örnek seçilen taşınmaz maliki tarafından koruma amaçlı imar planları, mevcutta konut+konaklama olarak işlevini sürdüren alanda sadece konut alanı işlevi tanımlanması yönüyle idari yargıda uyumsuzluk konusu edilmiştir.

Taşınmaz konum olarak, Kasap Osman Sokak üzerinde yer alan ve yaklaşık 2000 yıllık Hipodromun güney yarım daire ucu ve Sphendone Duvarı’na komşudur. Taşınmaz bu haliyle günümüzde İstanbul’un en önemli tarihi ve turistik mekânlarını içinde barındıran ve Sultanahmet Meydanı olarak bilinen alana ve mahalleye adını veren Küçük Ayasofya Camiine kuş uçuşu yaklaşık 200 metre mesafededir. Yaklaşık 5 dakika yürüme mesafesi içinde, Roma, Bizans, Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi eserlerinin bir arada bulunduğu, şehrin tarihsel kültürel açıdan en zengin dokusunu oluşturan bir alanda kalmaktadır. Bu çevre, turizm ve ticaret işlevi ağırlıklı bir gelişme içindedir. İstanbul’un içinde bulunduğu yakın bölgesi içindeki gelişmesine bağlı olarak artan konaklama ihtiyacının karşılanması, bu nitelikteki bir konaklama türünün ise altyapı olanaklarını yükseltmeye dönük özel sektör işbirliği içinde üç yıldızlı ve butik otel niteliğinde gelişmesi gerektiği üst planlarda vurgulanmaktadır. Kentin tarihi ve turistik merkezi olarak adlandırılabilir Sultanahmet ve çevresinde, konut karakterli küçük ölçekli konaklama birimleri, butik oteller, misafirhaneler, turizm acentesi, ev pansiyonculuğu gibi gelişmeler olduğu görülmektedir. Bugün itibarıyla Küçük Ayasofya ve yakın çevresinde sahil yolu ile havalimanı bağlantısının sağlandığı bir alanda, önemli bir “turizm kümelenmesi”nin bulunduğu görülmektedir. Söz konusu bu bölge sit alanı özelliklerine sahip olmakla birlikte insanlık dehasının ender alanlarından birisi olarak barındırdığı çok katmanlı kültür varlıkları sayesinde Dünya Kültür Mirası kapsamında değerlendirilmektedir. Bölge tüm bu özellikleri ile kültürel mirasın bir parçası olarak kabul edilecek şekilde düzenlenmektedir. Aynı zamanda alan yönetim planları da yürürlüktedir. Bu plan kapsamında da bölgenin tarihsel mirasının korunması, kullanılması ve geliştirilmesine yönelik hedefler ve stratejiler yer

almaktadır. Bu bağlamda koruma amaçlı imar planları ile alan yönetim planları arasında uyumsuzluklar bulunmaktadır.

Tarihi dokuda tescilli ya da tescilli olmayan dini tesis işlevli taşınmazların genişletilmesi için tarihsel dokunun yeşil alan olarak düzenlenmesi

Örnek seçilen taşınmaz maliki tarafından koruma amaçlı imar planları, iskânlı ruhsatlı işhanının büyük bir kısmının caminin yakın çevresi olarak yeşil alan düzenlemesine konu edilmesi idari yargıda uyumsuzluk konusu edilmiştir.

Taşınmaz, konum itibarıyla, Sirkeci Tren İstasyonu’nun hemen güney kesiminde yer almaktadır. Ankara Caddesi ile Muradiye Caddesi’nin kesiştiği noktada, Sirkeci Gar Meydanı oluşmakta olup, taşınmaz, bu meydana yaklaşık 50 metre mesafededir. Taşınmaz ile gar alanı arasında Vezir Camii olarak ifade edilen bir dini tesis alanı bulunmaktadır. Taşınmazın da içinde yer aldığı Hocapaşa Mahallesi İstanbul’un eski mahallelerinden birisini oluşturmaktadır. Alanın tarihsel gelişim süreci içinde önemli referans noktalarına sahip olduğu, uzun zamandır yerleşik alan özellikleri gösterdiği, planlama ve kentsel gelişim süreci içinde önemli değişimler yaşadığı görülmektedir. Komşu parselde yer alan ve Vezir Camii olarak bilinen dini tesis yapısının yeni olmasına karşın, orada Vezir Merzifonlu Karamustafa Paşa tarafından yaptırılan eski bir mescid olduğu, bu yapının bulunduğu yerde de daha önceden bazı Bizans eserlerinin yer aldığı anlaşılmaktadır (Tunay, 1975).

Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından hazırlanan “19. Asırda İstanbul” isimli haritasında Vezir Camii alanı görülmektedir. Bu harita incelendiğinde henüz Sirkeci gar binasının yapılmadığı anlaşılmaktadır. Yine aynı şekilde, Charles Edouard Goad’ın İstanbul sigorta haritaları 20. yüzyıl başında 1914 yılında hazırlanmış olup, Vezir Camii’nin bulunduğu alan için *Ruines* (harabe) yazısı yer almaktadır. Bu haritalarda Sirkeci gar binası görülmektedir. Bugün Vezir Camii olarak bilinen ve mevcut olan dini tesisin ise 1980’li yıllardan sonra yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır.

“Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik” hükümlerinde Plan hazırlama esasları tanımlanmıştır. Koruma amaçlı imar planlarının hazırlanmasında örnek taşınmazın da içinde kaldığı yapı adası yönüyle, yapı adası ve sokak dokusunun gerekli etüdler yapılarak sosyal donatı vb. hususlar açısından bir

değerlendirmesi yapılması gerekmektedir. Ayrıca aynı yönetmeliğin 7. maddesi sosyal donatı ve teknik altyapı alanlarının sağlanması açısından usul ve esasları içermektedir. Yerleşik alanları kapsayan koruma amaçlı imar planlarında, alandaki fiziksel doku ile mülkiyet özellikleri, mevcut şartlar ve gelecekteki gereksinimler göz önüne alınarak donatı alanı miktarları plan kararları ile belirlenmektedir. Söz konusu park alanının geleneksel olarak gelişmiş ve kentin en işlek turizm ve ticari bölgesindeki bir alanda, hizmet sektörünün kapasite ve işgücünü etkileyecek yönde mevcut ticari yapıları ortadan kaldırarak yerleştirilmesi, hizmet sektöründeki kullanım alanlarını azaltmaktadır. Bu kapsamda 1/1000 ölçekli uygulama imar planı düzenlemesi "Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik" hükümleri ile çalışmaktadır.

Kültür varlıklarının çevreleri ile birlikte korunmasını sağlamak ilkesi, korunması gerekli kentsel ve tarihi sit özelliklerini birlikte ele almayı gerektirmektedir. 2863 sayılı yasanın koruma amaçlı imar planında bulunması gerekli "koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları"nı yerine getirmesi beklenmektedir.

Tarihi dokuda araç trafiğini artırıcı nitelikte otopark, yol ve kavşak düzenlemesi

Örnek seçilen taşınmaz maliki tarafından koruma amaçlı imar planları, Aksaray meydan alanı ve yakın çevresinin araç trafiği düzenlemesi nedeniyle genişletilmesi sonucu mevcut han binalarının yıkılmak istenmesi idari yargıda uyuşmazlık konusu edilmiştir.

Taşınmaz, Millet Caddesi üzerinde Muradiye Camii komşuluğunda işhanı niteliğindedir. Taşınmazın kuzeyinden gelen Vatan Caddesi ile güneyinden gelen Millet Caddesi Murat Paşa Camii'nin doğu kesiminde bir kavşak alanı oluşturmaktadır. Söz konusu bu kavşak alanı, Muradiye Camii ile Valide Camii arasında kalmaktadır. Vatan ve Millet Caddeleri ile Atatürk Bulvarı'nın kentsel dokudaki büyük yıkımlar ardından açılması ile birlikte bu caddeleri birbirine bağlayacak bir kavşak alanı oluşturulduğu görülmektedir. Daha sonra bu kavşak projesine sonradan iki katlı çarşı ve umumi garaj ilave edilerek genişletildiği anlaşılmaktadır. Bu haliyle eskiden Aksaray Meydanı olarak bilinen Valide Camii önündeki alan

da katlı kavşak olarak düzenlenmiştir. Uyuşmazlık konusu işlem ise plan tadilatı ile Aksaray Meydanı ve Çevresi Yayalaştırma, Trafik Meydan Düzenleme Projesi'nin uygulanmasına yöneliktir. İmar planı tadilatında trafik yolu, refuj olarak ayrılan kesiminin herhangi bir toplu taşıma hattını beslemek üzere kurgulanmamış kentin tarihi dokusu ve kent merkezi niteliğindeki bir alanda yaya ve toplu taşıma yerine özel araç kullanımını desteklemek üzere plana işaretlenmiştir. Yayalar, kent mekânlarının, özellikle de kent merkezlerinin vazgeçilmez en önemli ögesi- dir. Yayalara ayrılmış geniş kent mekânları, özellikle tarihi kent merkezlerinde, toplumsal, kültürel, politik ve ekonomik yaşamın ayrılmaz ve vazgeçilemez birer parçasıdır. Yüz yüze ilişkilerin yoğun olarak yaşandığı, çeşitli kültür ve rekreasyon kullanımlarını da barındıran bu mekânların daha çekici, yaşanabilir, güvenli ve konforlu alanlar olabilmesi için, bu alanlara yayaların erişimini sağlayan geçitler, kaldırımlar vb. yaya koridorlarının da çok dikkatli ve özenle planlanması gerekir.

Günümüz kentlerinde, ne yazık ki, meydanlarda yayaların yerine, araçların öncelikli olduğu düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla, Aksaray da dahil olmak üzere, İstanbul'un birçok tarihi meydanında araç alt/üst geçitleri, katlı kavşaklar, geniş araç yolları ve köprüler inşa edilmiştir. Bu alanlarda, sınırlı da olsa, sadece yayalara ayrılmış mekânların bulunmasına karşın, meydanlarda inşa edilmiş büyük ulaştırma altyapıları nedeniyle, yayalar bu alanlara ulaşabilmek için geniş caddeleri geçmek, üst geçitlere veya alt geçitlere çıkıp inmek, trafik sinyallerinde uzun süreler beklemek zorunda kalmışlardır, halen de kalmaktadırlar. Araçları daha çabuk ve daha hızlı hareket ettirmek amacıyla, kent merkezlerinde inşa edilen köprü ve geçitlerin, genişletilen caddelerin, kısa bir süre sonra daha fazla trafik çekerek eskisinden daha tıkalı hale geldikleri bilinen bir gerçektir.

Tarihi kent dokusu ve kent merkezi niteliğindeki bir alanda koruma amaçlı bir planın gözetmesi gereken, yaya ve toplu taşımanın birlikte ele alınmasıdır. Oysa yapılan plan değişikliği ile özel araç öncelikli çözümler öngörülmektedir.

Ticaret, depolama işlevi bulunan tarihi merkezin aktif yeşil alan olarak işaretlenmesi

Örnek seçilen taşınmaz maliki tarafından koruma amaçlı imar planları, mevcutta işhanı olarak faaliyetine devam eden taşınmazın yeşil alan olarak işaretlenmesi yönüyle idari yargıda uyuşmazlık konusu edilmiştir.

Yeni ulaşım projeleri ve dolgu alanları gibi kentsel arazi kullanımını etkileyen yatırımlar tarihi çevrenin korunmasında zorluklar oluşturmaktadır.

Taşınmaz Rüstem Paşa Camii'nin ve Rüstem Paşa Hamamı'nın güney kesiminde, Kundakçı Han ve Demirtaş Han'ın hemen doğu kesiminde yer almaktadır. Taşınmaz üzerinde iki katlı ve aynı zamanda bodrum katları olan, büro, depolama nitelikli işyerlerinin bulunduğu ticari kullanıma sahip bir iş hanı yer almaktadır. Taşınmaz konumu gereği yoğun bir kentsel ticari kullanıma sahip alan içinde bulunmaktadır. İstanbul'un geleneksel ticaret merkezi olarak bilinen Tahtakale ve çevresinde yer alan “han”lar sisteminin bir parçası olarak işlevini sürdürmekte olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamıyla sahip olduğu işlev yakın çevrede yer alan ticari işlevler ile uyumludur. Ancak 1/1000 ölçekli uygulama imar planında getirilen park kullanımı kararının kullanıcı ve kullanım özelliklerinin yeterince belirlenmeden, etüt edilmeden işaretlendiği, bölgedeki ticari kullanım işlevini engelleyici olduğu, bu kapsamda nazım imar planında önerilen ticari kullanım kararını desteklemeyecek bir biçimde taşınmazın büyük bir kısmının park alanı olarak işaretlendiği görülmektedir. Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait birçok yapının bir bütün olarak bölge karakterini oluşturduğunu, taşınmazın bulunduğu alanın Pervititch haritalarında Whittall Ardiyesi olarak işaretlenen bir ticari yapının bulunduğu, 1980'li yıllara kadar bu yapının ardiye olarak kiralandığını, daha sonra verilen ruhsat ile bugünkü Paçacı Han'ın yapıldığı bilinmektedir.

Uygulama imar planı ile hedeflenen imar düzeninin bir bütün içinde ele alınması, bu kapsamda bir sistem getirmesi, getirilen işlevlerin bir-biri ile etkileşim içinde olması, bir sinerji içinde yaşam alanını istihdam ve yaşam kalitesi açısından yaşanır kılması gerekmektedir. Ancak taşınmaz için önerilen park kullanımı işlevi bir bütüncül yeşil dokunun parçası olarak değerlendirilemeyecek olup kullanılamayacak tanımsız yeşil peyzaj öğeleri oluşturmaktadır. Park kullanımı ile geleneksel ticari işlev engellenmektedir. Koruma amaçlı imar planı ile fiziksel mekânın sürekliliği kadar işlevsel sürekliliği de sağlamak önemlidir.

Tarihi dokunun yenileme alanı olarak ilanı ve sonrasında yenileme projeleri yoluyla tarihi çevrenin yeniden üretimi

Örnek seçilen taşınmaz malikleri tarafından Süleymaniye, Fener Balat ve Ayvansaray bölgedeki koruma amaçlı imar planları ile İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı ile öngörülen yapılaşma koşulları idari yargıda uyuşmazlık konusu edilmiştir.

Süleymaniye'deki örnek taşınmazlar Yoğurtçuoğlu Sokak üzerinde yer almaktadır. Bu sokak eğimli bir topoğrafik yapıda yer almakta olup Süleymaniye Camii Külliyesi'ne ait anıtsal yapıların komşuluğunda kalmaktadır. Diğer örnek alan ise “Fener-Ayvansaray Arası Yenileme Avan ve Yenileme Uygulama Projelerinin Hazırlanması ve Uygulanması işine ait Avan Projeler”in kapsadığı tüm bölgedir.

Her iki örnekte tarihi çevrenin tarihsel referans noktalarına bakılmaksızın, hepsi birleştirilerek bir konut bloku olarak gösterilmekte ve geleneksel yapıdaki doku uyumunu sağlayan yapı oranları açısından çeşitli sorunlar oluşturmaktadır. Koruma ilke ve prensipleri açısından geleneksel özgün yapı parselleri ile yapı yüksekliği ilişkileri bozulmaktadır. Avan proje, yönetmelikte belirtildiği gibi uygulama projesinin esas olan ön tasarımıdır. Oysa avan projedeki eksikliklerin ve kurulca önerilen önemli değişiklik kararlarının uygulama projesi safhasından önce avan projede oluşturulmasının gerekli olduğu, ancak bunun yerine getirilmediği ve yönetmelik hükümlerine uygun olmadığı tespit edilmektedir. Yenileme alanında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 05.11.1999 gün ve 660 sayılı ilke kararı doğrultusunda proje ve uygulama esaslarını oluşturan; müdahale biçimleri, esaslı onarım ilkeleri, uygulamanın denetlenmesi, yok olan tescilli yapılara ilişkin işlemler ile rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlama esaslarına uyulmamıştır. Özellikle Fener Balat Ayvansaray bölgesindeki taşınmazlar, yaşayan bir mahalle yapısı içindedir. Mekânsal yapısında eskime, köhneme, işlevini kaybetme gibi hususlar yanı sıra tescilli yapılar dışında dokuyu bozan niteliksiz betonarme yapılar, plan hükümlerine aykırı birtakım eklentilere sahip yapılar bulunmakla birlikte salt fiziki yapıdaki birtakım eskimiş, köhnemiş ya da terk edilmiş yapılara bakarak, geleneksel bir mahalle dokusunun genelinin sosyoekonomik ve mekânsal bağlamda büyük bir çöküntü alanı olduğu (*slum, ghetto* vb. olduğu) iddiaları uygun olmayacaktır (Akin ve Erkan,

2012). Planlamada etkin olabilmek için; tarihi kentlerin ve tarihi kentsel dokuların korunmasına yönelik hazırlanan projelerin, tutarlı bir sosyoekonomik yapı analizi ile her düzeydeki kent ve bölge planlarının ayrılmaz bir parçası olması beklenmektedir (Dinçer, 2011).

Değerlendirme ve Sonuç

Sonuç olarak bu çalışma, günümüzde yürütülen koruma amaçlı imar planlama çalışmaları ve küçük ölçekli proje odaklı kentsel müdahaleler arasındaki koruma kullanma dengesinin yeterince kurulamadığı, koruma amaçlı imar planlarının katılımcı bir süreç izlenmeden hazırlanması nedeniyle, tartışmaların çoğunlukla idari yargı davaları üzerinden yapıldığı, plan hazırlık süreçlerinde saha çalışmaları yerine daha çok tapu kayıtlarında yer alan taşınmaz niteliğinin GIS verilerine esas teşkil ettiği, bu durumun da cins düzeltmesi yapmamış taşınmazlarla kentsel arkeolojik alanlara sahip taşınmazların durumu açısından çeşitli planlama meselelerinin ortaya çıkmasına dikkat çekmektedir (Tuna, 2003; Erbas ve Emre, 2020).

Koruma amaçlı imar planlarının mevzuat gereği taşıması gereken özellikler aşağıda verilmektedir:

1. Kentsel sit alanı içinde faaliyet gösteren işyerlerinin sosyal ve ekonomik yapılanmasını iyileştiren ve katma değer yaratan stratejiler
2. Koruma esasları
3. Kullanım esasları
4. Yapılanma sınırları
5. Sağlıklaştırma
6. Yenileme alan ve projeleri
7. Uygulama etap ve projeleri
8. Uygulamanın finansmanı
9. Katılımcı alan yönetim modeli
10. Hedef amaç strateji planlama kararı

Bu kapsamda koruma amaçlı imar planının gerek hazırlık aşamasında gerekse onama aşamasında koruma amaçlı imar planlarının hazırlanmasına ilişkin yönetmelikte belirtilen koşulları eksiksiz yerine getirmesi gerekmektedir. Böylesine önemli bir tarihi, geleneksel merkeze sahip alanda, koruma-kullanma dengesine ilişkin gerekler yerine getirilmemiş, koruma ilkelerinden ziyade sermaye baskısı nedeniyle “yer” bağlamından kopuk yeni işlevler önerilmektedir.

İnceleme konusu koruma amaçlı imar planlarının, Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik’te belirtilen usul

ve hükümlere uygun olmadan düzenlendiği, bu nedenle bölgenin kentsel dokusunu ve özgün kullanış biçimini koruyacak hükümleri içermediği görülmektedir. Küçük ölçekli kentsel projeler kısmında açıklandığı üzere genelde kent içinde kolay erişilebilen ve ayırt edici özgün bir kimliği olan alanlarda gerçekleşen, oteller, alışveriş merkezleri, iş merkezleri gibi özellikle tarihi binalara yeni fonksiyonlar yoluyla çevresel kaliteyi bütünleştiren, kentin mevcut ve gelişme dinamiklerini güçlendiren ve kentin değerini artıran projelere yönelik stratejik değeri olan bir planlama yaklaşımı sergilenmemiştir.

Çağdaş koruma ilkelerine göre, tescilli eserlerin çevrelerindeki geleneksel yapı adalarının kaldırılması, tescilli eserin çevresinin açılması, olmayan yapıların boşluk doldurma şeklinde taklit üsluplara konu edilmesi yanı sıra seçmeci bir tavırla alınan ihya kararları, koruma ilkelerine uygun bir yaklaşım değildir.

Koruma planı içindeki tescilli yapıların yakın çevresindeki yapı adası ölçüleri, parsel sınırları ve büyüklüklerinin korunması gerekmektedir.

Bölgede, yapı adalarındaki doluluk ve boşluklar, düzgün olmayan yapı adaları, planlanan alanın karakteristiğidir. Koruma amaçlı imar planı ile sadece tescilli yapıları koruyarak dokunun diğer kısmını kaldırıp yeşil alan yapmak suretiyle, korunan yapıları müze objeleri gibi çevresinden soyutlayarak koruma, korumacılığın bilimsel ilkeleri ve koruma amaçlı imar planlarının hedefleriyle bağdaşmaz.

Öte yandan UNESCO’nun somut olmayan kültürel miras listesinde, 117 ülkeden 470 farklı unsur yer almaktadır. “İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi”nde Türkiye’den yer alan somut olmayan kültürel miras unsurları bulunmaktadır. Bu kapsamda kültürel miras alanlarındaki koruma planlaması yaklaşımlarının; toplumsal hafızaya ait edebiyat, gelenekler, inanç, efsaneler gibi sosyal ve kültürel değerlere, geleneksel müzik, dans ve tiyatro

Miras alanlarının turizm, ticaret amaçlı kullanımı, yeni mekânsal talepleri getirmektedir.

gibi sahne sanatlarına, ritüeller, şenlikler, festivaller gibi sosyal olaylara, geleneksel üretime yönelik bilgi ve becerilere saygılı olması beklenmektedir. En büyük zorluklardan birisi somut olmayan kültürel mirasın mekânsal karşılıklarının, koruma amaçlı imar planlarında göz ardı edilmesidir.

Sonuç olarak, saha incelemesindeki bulgular ile çalışmanın kurgusunu oluşturan eleştirel değerlendirmeler ışığında Tarihi Yarımada koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması ve yönetilebilmesi için kültür mirası envanterinin kapsamlı bir veri havuzu şeklinde oluşturulması, bütünlük bir kentsel koruma planlama yaklaşımı için stratejik mekânsal planlama çerçevesinde ölçekler arası geçişlere imkân veren eylem planlarının hayata geçirilmesi, kentsel arkeolojik alanların korunması için 3D GIS ortamında bütünlük bir envanter oluşturulması ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nün planlama sürecindeki etkinliğini artıracak şekilde “Tarihi Yarımada Bilgi Belge Ofisinin” kurulması konuları öne çıkmaktadır.

Erdem Erbaş, Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Challenges in Achieving Sustainable Urban Development: Relationship between Spatial Planning and Conservation of Historical Environment in Istanbul Historical Peninsula

The conservation, usage and development of the historical environment are one of the most significant urban issues considered with its social, economic, and environmental aspects. Since the 1980s, under the effect of globalization, neoliberal urban policies have brought fragmented urban interventions to the city agenda in a way that harms the sustainability of the historical environment. Especially urban renewal projects, transportation and infrastructure projects, coastal filling projects, restoration projects and new constructions in the historical environment weaken or even destroy the effectiveness of conservation master plans in the building up the relationship between a holistic urban conservation approach and the sustainability of the historical environment. In this study, the development of the historical environment as a tangible and intangible heritage site and the factors that determine it are examined retrospectively in the Istanbul Historical Peninsula. Then, the 2009 approved metropolitan plan, the master and implementation plans approved in 2005, 2011 and 2012, and the urban projects that have been on the city's agenda in the last decade will be analysed on the classified cases in the historical peninsula.

The outcomes of the study are i) the importance of local action plans that allow inter-scale transitions within the framework of strategic spatial planning for an integrated urban conservation planning approach, ii) the establishment of an integrated inventory in 3D GIS tool for the preservation of urban archaeological sites, iii) Increasing the effectiveness of the Directorate of Istanbul Archaeology Museums in the spatial planning process, iv) Establishment of the “Historical Peninsula Information and Documentation Office”.

Kaynaklar

- Ahunbay, Z. (2016) *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, YEM Yayınları,
- Ahunbay, Z. (2017) “Yeniden Yapım (Rekonstrüksiyon) İçin Koşullar”, *Mimarist*, Sayı: 60, s.32-37.
- Akın, O., Erkan, N. (2013) “Kentsel Dönüşüm ve Mahalle Yenileme Olgusu Bağlamında Planlama-Tasarım İlkeleri”, *Modernite ve Mimarlık*, Esenler Belediyesi, Şehir Düşünce Merkezi Yayını, s.119.
- Angel, A. (1993) “Henri Prost ve İstanbul’un İlk Nazım Planı”, *Planlama Dergisi*, Sayı: 10, Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara.
- Bandarin, F., Van Oers, R. (2012) *The historic urban landscape: managing heritage in an urban century*, John Wiley & Sons.
- Borja, J., Castells, M. (1997) *Local and Global Management of Cities in the Information Age*, Earthscan.
- Brenner, N. & Theodore, N. (2005) “Neoliberalism and the urban condition”, *City*, 9:1, s.101-107.
- Çubuk, M. (1993) “İstanbul, A Metropolization Process”, *Urbanistica*, Dicembre, (6), Rome
- Dinçer, İ., Enil, Z., Evren, Y. (2009) “İstanbul’un Koruma Alanlarının Değerlendirilmesi”, *Megaron*, 3(3).
- Dinçer, İ. (2011) “The impact of neoliberal policies on historic urban space: Areas of urban renewal in Istanbul”, *International planning studies*, 16(1), s.43-60.
- Dökmeci, V., & Berköz, L. (1994) “Transformation of Istanbul from a monocentric to a polycentric city”, *European Planning Studies*, 2(2), s.193-205.
- Erbaş A. E., (2014) “Central Business District Planning and the Sustainable Urban Development Process in Istanbul”, *Sustainable City VIII*, Zubir S. S., Brebbia C. A. (Eds.). WIT PRESS, Southampton, UK.
- Erbaş, A. E. (2019) “İstanbul Metropolitan Alanı’nda 1980 Sonrası Kentsel Gelişme Dinamikleri ve İdari Coğrafyada Sınır Değişiklikleri”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), s.17-38.
- Erbaş, A. E., Emre, B. (2020) “GIS-based approach to Urban Planning, Archaeological Inventory and Geology Structure in Multi Layered Cities: The Case of Historical Peninsula and Tahtakale Historical Trade Area in Istanbul”, *İTÜ AIZ*, İstanbul.
- Erbaş, A. E., Emre, B. (2020) “Türkiye’de Tarihi Kent Merkezlerinin Korunmasına Yönelik Planlama Yaklaşımları ve Yaşanan Zorluklar”, *KBAM 7. Sempozyumu*, Mersin.
- Erbey, D., Erbaş, A. E. (2017) “The challenges on spatial continuity of urban regeneration projects: the case of Fener Balat historical district in Istanbul”, *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 12(3), s.498-507.
- Gunton, T. (2003) “Megaprojects and regional development: pathologies in project planning”, *Regional Studies*, 37(5), s.505-519.
- Healey, P. (2004) “The treatment of space and place in the new strategic spatial planning in Europe”, *International journal of urban and regional research*, 28(1), s.45-67.
- İBB (2009) 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı ve Plan Raporu.
- Müller-Wiener, W. (2001) *İstanbul’un Tarihsel Topografyası*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Ortaçlı, İ. (1977) “İstanbul’un mekânsal yapısının tarihsel evrimine bir bakış”, *Anıte İdaresi Dergisi*, 10(2), s.77-97.
- Savini, F., Salet, W. (2017) *Planning Projects in Transition: Interventions, Regulations and Investments*, Jovis.
- Tuna, N. (2003) “İstanbul Suriçi’nde Kentsel Arkeolojik Kültür Mirası”, İstanbul, Sayı: 46, s:88-93.
- Tunay, M. (1975) “Yok Edilen Vezir Camii Kalıntıları”, *Arkitekt*, Sayı: 359.
- United Nations (2016) Habitat III Issue Papers, 4-Urban Culture and Heritage, New Urban Agenda, Quito, Ecuador.